

Ж.Н. Кумисбекова¹
М.К. Нурпеисов²

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан

Бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігін қалыптастыру ерекшеліктері

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігі қалыптастыру ерекшеліктері туралы жан-жақты ашылған. Педагогикалық шеберлік дегеніміз бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық технологияны жетік меңгеруі, оны іс-тәжірибеде ұтымды пайдалана алуы. Педагогикалық шеберлік педагогикалық іс-әрекетте табысқа жеткізеді, жұмысқа жаңа сапалық мазмұн береді, педагогтың кәсіптік позициясын қалыптастырады. Шебер мұғалімге тән кәсіби сипаттаманы да көруге болады. Сонымен қатар педагогикалық шеберліктің ерекшеліктері қабілеттілігі, әдептілігі, педагогтік техника, педагогтік тәуекелдік, педагогтік бедел ұғымдары да жан-жақты ашылған. Педагогтік әрекеттің түрлері іскерлік, шеберлік, шығармашылық, жаңашылдық ұғымдары да бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігін қалыптастыруына өз үлесін қосады. Сондай ақ мұғалімнің кәсіби өсуінің компоненттері де арасырылған.

Түйін сөздер: педагогикалық шеберлік, іскерлік, талант, кәсіби деңгейі, жаңашылдық, шығармашылық, педагогикалық бедел.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2022-140-3-138-143>

Кіріспе

Адам қажырлы еңбегімен табиғатты өзгерте алса, бастауыш сынып мұғалімі жеке тұлғаны дайындайды, өзгертеде, білім береді, тәрбиелейді, дүниетанымын қалыптастырады. Оқушыларын тек біліммен қаруландырып қана қоймай, назарын, білгендерін жадында сақтауға, қабілетін, ойлауын, тіл шеберлігін ұштауға, дүниеге деген құштарлығын, өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастырып, ықыласын, сенімін, төзімділігін, іскерлігін, ізденімпаздығын тағы басқадай танымдық қасиеттерін жетілдіріп, адамгершілігі мол азамат етіп тәрбиелеуді өзінің өмірлік мақ-

саты, ізгілік мұраты деп санайды. Бұл шебер мұғалімнің көрінісі деуге болады.

Шеберлік дегеніміз не? Педагогикалық шеберлік дегеніміз не? Осы ұғымдардың мағынасын ашып алсақ ...

Шеберлік дегеніміз – кәсіби немесе педагогикалық білімдердің қандай да болсын түрінде істі терең танушылық, дамыған іскерлікпен үйлестіріп тиімді әрекеттерді жүзеге асырушылық, яғни іс-әрекеттің еркіндік деңгейі, жалпы жұмыстың іске асырылу барысын бақылау, оны зерттеуге жұмсалатын уақыт, тәжірибе мен білім деңгейі болса, педагогикалық шеберлік дегеніміз үнемі жетілдіріп, дамытып отыруды қажет ететін балалар-

ды оқыту мен тәрбиелеу өнері. Бұл өнерге оқушыларды сол қалпында сүйетін, өз қалауы бойынша жұмыс жасайтын әр педагогтың қолы жетуі мүмкін. Ал педагог дегеніміз өз ісінің шебері, майталманы, мәдениеті жоғары, интеллектуалды ойлауы биік, өз пәнін жетік меңгерген, заман талабына сай әдіс-тәсілдерді меңгерген, цифрлы құзыреттілігі жоғары маман. Бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігі білім мен тәжірибені қатар ұштастыра алуы, инновациялық технологияларды жетік меңгеріп, өз тәжірибесінде ұтымды қолдана алуы, оқушыны сол қалпында сүйюінде.[1, 47 б.]

Педагогикалық шеберліктің тағы бір көрінісі – бастауыш сынып мұғалімнің шығармашылық іс-әрекеті, жан-жақтылығы, беделі, оның тұлға ретінде жеке-даралығы және жеке тұлға ретіндегі кейбір ерекшеліктерінің өзгеріске ұшырауы, сондай ақ кез-келген педагог мұғалім мамандығын таңдап алған соң, ол жауапкершілігін бірге ала жүруі керек. Сонымен қатар кез-келген ұстаз өз пәнін ғана емес, дүниенің қыр-сырын, қоғамдағы толассыз өзгерістерді, адам мінездерін, өнердің қуат әсерін білетін жан болуы қажет.

Ал, «мұғалім болу – талант па?» осы сұрақ төңірегінде қарастырсақ ... «Талант» деген сөзді әркім әр түрлі түсінеді, талант көбінесе әртістерде, ақын-жазушыларды, өнер адамдарында кездеседі. Ұстаз талантты болып туылмайды. Бастауыш сынып мұғалімдері табандылық танытып, талмай еңбектеніп, жаңашыл идеяны туындата алса, өз пәнін жетік білсе, оқушы психологиясын жете түсінсе, педагогикалық техниканы қалыптастыра алса, педагогикалық кәсіпті меңгерсе, педагогикалық әдепті бойына сіңірсе, онда талантты да шебер ұстаз бола алады.

«Педагогика теориясын қаншама жетік білгенмен, педагогикалық әдептің қыр-сырын меңгермейінше оның қолы жетпейтіндігін» орыс педагогы К.Д.Ушинский айтқандай педагогикалық шеберлік жалпы ұстаздық талантпен тығыз байланысты.

Ғалым Н.Ф. Маслова «Педагогикалық шеберлік дегеніміз мұғалімнің жалпы және

кәсіби мәдениетінің дамуы және оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда қолы жеткен жетістіктерінің жоғары сапасы болып табылады» - десе, И.Ф. Харламов «Педагогикалық шеберлік дегеніміз оқу-тәрбие процесінің жоғары нәтижелігін, тиімділігін қамтамасыз ететін шығармашылықтың, жаңашылдықтың жоғары деңгейі» - деп өз анықтамасын ұсынды. Бұдан шығар қорытынды педагогикалық шеберлік дегеніміз мұғалімнің әдістемелік сауаттылығы ғана емес, ол өзінің бар білімін оқушыларға ұтымды жеткізе білуі және толық қабылдата алуы. Бастауыш сынып оқушыларының өз еркімен еркін дамуына жол ашу, оқу-тәрбие процесінде педагогикалық ынтымақтастықта жұмыс атқарудың қағидаларын, формаларын, әдіс-тәсілдерін дамыту, шәкіртіне деген қамқорлық пен сүйіспеншілікті арттыру педагогикалық шеберліктерінің басты сипаты болып табылады. Осыған орай келесі кестеден шебер мұғалімдерге тән кәсіби сипаттамаларды көруге болады (1-кесте).

Кесте 1. Шебер мұғалімге тән кәсіби сипаттама

Сипаты	Сипаттамасы
Сыни көзқарас және қолдау	Әр оқушының сыни ойлауына жағдай жасау және барлық оқушылардың жетістікке жетуіне міндеттеме алу
Сенімділік	Кез-келген қиындықты еңсере алатынына деген сенім
Сенім ұялату	Әділ болу, байыпты болу, сөзінде тұру
Құрмет көрсету	Әр адамның өз орны бар, сондықтан әрбір адам құрметке лайық деген сенімде болу

Қазіргі акмеология ғылымының зерттеулеріне сүйенер болсақ, педагогикалық шеберлік – кәсіби іс-әрекетте тұрақты дамуды қамтамасыз ететін мұғалімнің кәсіби өсуінің ең жоғарғы шыңы, яғни жүйелі нәтижені мақсат тұтатын процесс. [2, 98 б.]

Педагогикалық шеберлік педагогикалық іс-әрекетте табысқа жеткізеді, жұмысқа жаңа сапалық мазмұн береді, педагогтың кәсіптік

позициясын қалыптастырады, педагогикалық өлшемдерді тиімді ұйымдастыра алады, педагогикалық шеберліктің ерекшеліктерін жетік меңгереді. Осыған байланысты келесі кестеде педагогикалық шеберліктің өлшемдері мен ерекшеліктеріне тоқталсақ (2 кесте).

Кесте 2. Педагогикалық шеберліктің өлшемдері мен ерекшеліктері

Педагогикалық шеберліктің өлшемдері	Педагогикалық шеберліктің ерекшеліктері
Мақсаттылығы	Қабілеттілігі
Бағыттылығы	Әдептілігі
Нәтижелілігі	Айқын сөйлеу екпіні
Табыстылығы	Педагогтік техника
Үйлесімділігі	Педагогтік тәуекелділік
Жаңашылдығы	Педагогтік бедел

Педагогикалық шеберліктің өлшемдерін жете ашар болсақ, бірінші мақсаттылығы яғни кез-келген істі бастамас бұрын нақты мақсатыңды анықтап алу қажет. Оқушыларға берер білім мен тәрбиеде қандай мақсатқа қол жеткізесің, SMART мақсатты дұрыс қоя алу керек. Бағыттылығы яғни педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығы, мақсатқа бағыттылығын негіздесе, нәтижелілігі күтілетін нәтиженің мақсатқа сай болуын көздейді. Іс-әрекеттің табыстылығы, өтілген материалдардың үйлесімділігі, жалпы сабақ барысындағы жаңашылдық педагогикалық шеберліктің өлшемдерінің негізі болып табылады.

Енді педагогикалық шеберліктің ерекшеліктеріне тоқталар болсақ, білім беру қызметі нарығында педагогтың бәсекеге қабілеттілігінің көрініс табуы болса, педагогтік әдептілік бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылармен қарым-қатынастына қойылатын талаптардың межесін сақтау, сыныпта, сыныптан тыс уақыттарда дұрыс қарым-қатынастың бабын таба білу керек. Педагогтік әдептілік бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық сапаларына тәуелді болып келеді. Ұстаздар неғұрлым білімді, білікті, ойдау мә-

дениеті жоғары, парасатты болса, онда ішкі үні соғұрлым бай, терең мәнді, сабырлы, салиқалы болады. Ал ішкі үн дегеніміз ол ішкі ой. Ойдың жемісі – сөз, сол себептен айтар ойыңды ойланып, әбден пісіріп айтқан дұрыс. Ал ондай қабілеті болмаса ойы таяз, жеңіл болып келеді. Нағыз ойшыл ұстаз ішкі үн мен сыртқы үннің үйлесімділік табуына қол жеткізеді.

Айқын сөйлеу екпіні мен педагогтік техника ұқсас ұғымдар. Бұлар педагогикалық шеберліктің ең бір маңызды бөліктері болып табылады. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ата-аналармен, оқушылармен дұрыс қарым-қатынас жасау сферасын қамтиды, ол тек теориялық білімдерді ғана емес практикалық дайындықты да қажет етеді. Адамдардың сапалық қасиеттері мен психологиялық жай-күйін есепке алу, яғни дауысын реттей алуы, қимылын түзей алуы, ел алдында өзін дұрыс ұстай алуы – ол да техника. «Сөз тас жарады, тас жармаса бас жарады» демекші көңіл – нәзік, сөз – батыр. Педагогтік техниканың бірден-бір маңызды элементтері – сөйлеу, дауыс ырғағы. Педагогтың дауысынан көңіл күйінің ырғағы көрінбеу керек, көңілге қарап сөйлеуің кірбің тудырмау, намысқа тимеу, жүрегін жараламау қажет. Себебі көңілі бұзылған адамның жүйкесі жұқарады, нәтижесінде еңбек өнімділігі бәсеңдейді. Педагогтік техниканың тағы бір көрінісі еш уақытта елдің алдында өзінің өзгелерден көп білетінін көрсетуге әрекет жасамау. Адам өз білімін қойын қалтасына салып жүретін алтын сағат сияқты етіп ұстауы керек – деп ағылшын қайраткері Честерфилд бекер айтпаған. Оны жылтылдатып көрінгенге көрсете беруге болмайды. Нағыз ғұлама адам өзін емес, өзгелерді көбірек тыңдайды.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігінің тағы бір ерекшелігі педагогтік тәуекелдік. Тәуекелдік бар жерде инициатива бар, шығармашылық бар. Тәуекелдік қандай іс-әрекет барысында болмасын орын алуы тиіс.

Келесі ерекшелігі бедел педагогикалық шеберліктің басты компоненті. Бедел жағымды фактор, десек те орыс педагогы А.С.Ма-

каренко төмендегідей жалған бедел түрлерін анықтайды, олар тәкаппарлық, басымшылдық, қашық бедел, сүйіспеншілік.

Тәкаппарлық бедел, яғни өз қызметін асыра пайдалану, өзінің жетістіктерімен басқалардың назарын аудару, соның негізінде қызметтестеріне өзіміздік, менмендік көрсету болса, басымшылдық бедел үнемі шамдану, кез-келген сұраққа дәректі түрде жауап беру, қол астындағыларын үнемі үрейде ұстау. Ал қашық бедел – қызметтестерін өзінен алшақ ұстау, мүмкіндігінше аз сөйлесу, ресми түрде сөйлесуге тырысады. Сүйіспеншілік бедел өзінің ерекше өкілеттілігіне, өзгешелігіне, жеке басының маңыздылығына сүйінетін адам. [3, 138 б.]

Бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігі педагогикалық әрекетпен де тығыз байланысты болып келеді. Педагогикалық әрекеттің бәрнеше түрлері бар, атап айтсақ іскерлік, шеберлік, шығармашылық және жаңашылдық.

Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді.
Керемет мұғалім көрсетеді,

Ұлы мұғалім шабыттандырады – деп ағылшын педагогы Уильям Уорд айтқандай аталған педагогикалық әрекеттерді меңгеру әр түрлі деңгейде болады.

Педагогикалық іскерлік негізінде бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби деңгейі, өз пәнін жетік меңгеруі, оқушыларды тәрбиелеу мен оқытуда жеткілікті дәрежеде кәсіби тұлғалық қасиет пен сапаның болуы, психологиялық-педагогикалық теорияны жақсы білуі мүмкін. Педагогикалық іскерлік – бұл мұғалім шеберлігінің негізі, онсыз мектепте жұмыс жасау мүмкін емес.

Шеберлік – бұл өз мамандығы бойынша жұмыс істейтін әрбір мұғалімге қолайлы болатын оқыту мен тәрбиелеудегі жоғары қасиеттердің бірі. Педагогикалық шеберлік бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өсуінің бірден бір деңгейі. Жай шебер мұғалім бар. Ол оқыту мен тәрбиелеуде қарапайым кәсіби деңгейде жүргізеді, сонымен қатар өз жұмысында педагогикалық шеберлікті қолданып,

жоғары нәтижелерге қол жеткізетін мұғалім де бар. Ал көптеген мұғалімдер шеберліктен басқа педагогикалық шығармашылықты танытып, оқу мен тәрбие жұмысында жаңаша жолдар салады, жаңашылдыққа жаны құмар ұстаздар нағыз педагогикалық жаңалықтар жасайды. [4, 203 б.]

Бастауыш сынып мұғалімінің шеберлігі ең алдымен оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастыру іскерлігімен сипатталады. Шебер мұғалім оқытудың сандық, цифрлы заманауи әдістерін жете меңгерген адам. Мұғалімнің өнері сабақ барысында көрінеді, тәжірибелі мұғалім барлық материалды сабақ барысында толық меңгеруін қамтамасыз етеді. Бастауыш сынып мұғалімінің жоғары кәсіби қыметінің деңгейі педагогикалық жаңашылдық болып табылады. Латынның «novator» сөзінен шыққан, «жаңашыл» деген мағынаны білдіреді, яғни оқу-тәрбие процесіне жаңа прогрессивті принциптерді, жаңалықтар мен әдіс-тәсілдерді енгізіп, оны ұтымды іске асыру болып табылады. [5, 181 б.] Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби өсуі оның кәсіби сапаларын ұдайы жетілдіріп отыруға әлеуметтік, тұлғалық, пәндік, іс-әрекеттік компоненттер әсер етеді. Мұғалімнің кәсіби өсуінің компоненттері келесі 3-кестеде толық ашылған.

Кесте 3. Мұғалімнің кәсіби өсуінің компоненттері.

Кәсіби өсудің компоненттері	Мазмұны
Әлеуметтік	Мұғалімнің қоғамдағы орны, мұғалім мамандығының мәртебесі, материалдық ынталандыру, әлеуметтік қолдау көрсету
Тұлғалық	Адамгершілік құндылық бағдары, педагогикалық мәдениеті, педагогикалық такт
Пәндік	Өз пәнін жетік меңгеруі, әдістемелік, технологиялық біліктілігі
Іс-әрекеттік	Ізденушілік, инновациялық, зерттеушілік, рефлексия

Қорыта келгенде бастауыш сынып оқушыларына білім беру толыққанды тұлғаны қалыптастырудың алғашқы сатысы болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының қабылдау мүмкіндігін ескере отырып жаңа инновациялық технологияларды, әдіс-тәсілдерді тиімді, ұтымды пайдалану бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігімен тығыз байланысты. Бастауыш сынып-

та алған білім мен тәрбие өмірлік фундамент екені белгілі. Сол себептен бастауыш сынып мұғалімдері жоғары аталған педагогикалық шеберліктің ерекшеліктер мен әрекет түрлерін жетік меңгерсе, сонымен қатар кәсіби іскер, шебер, талантты, шығармашыл, заманауи, жаңалыққа жаны құмар, бәсекеге қабілетті, сандық технологияны жете меңгерген маман болуы аса қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. Бұзаубақова К.Ж. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке даярлығын қалыптастырудың теориясы мен практикасы / К.Ж. Бұзаубақова. – Алматы: Жазушы, 2009. – 456 б.
2. Рассел Григг. Бастауыш мектеп мұғалімі. Екінші басылым. – Нұр-Сұлтан. 2020. – 600 б.
3. Бұзаубақова К.Ж. Педагогика. Оқулық. – Тараз: ИП «Бейсенбекова А.Ж.», 2019. – 329 б.
4. Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: от теории к практике. Монография / Ш.Т. Таубаева. – Алматы: Ғылым. – 2001. – 350 с.
5. Таубаева Ш.Т., Иманбава С.Т., Берикханова А.Е. Педагогика. Оқулық / Ш.Т. Таубаева, С.Т. Иманбава, А.Е. Берикханова. – Алматы: ОНОН. 2017. – 340 б.

Ж.Н. Кумисбекова, М.К. Нурпеисов

Таразский региональный университет им. М. Х. Дулати, Тараз, Казахстан

Особенности формирования педагогического мастерства учителей начальных классов

Аннотация. В данной статье подробно раскрыты особенности формирования педагогического мастерства учителей начальных классов. Педагогическое мастерство - это совершенное владение педагогическими технологиями учителями начальных классов, умение рационально использовать их на практике. Педагогическое мастерство способствует успеху в педагогической деятельности, придает работе новое качественное содержание, формирует профессиональную позицию педагога. Можно увидеть и профессиональную характеристику, присущую учителю-мастеру. Всесторонне раскрыты особенности педагогического мастерства, такие понятия, как умение, этичность, новаторство, педагогическая техника, педагогический риск, педагогическая репутация. Формы педагогической деятельности : деловитость, мастерство, творчество и новаторство также вносят свой вклад в формирование педагогического мастерства учителей начальных классов.

А также рассмотрены компоненты профессионального роста учителей начальных классов.

Ключевые слова: мастерство, деловитость, талант, профессиональный уровень, новаторство, творчество, педагогическая репутация

Zh.N. Kumisbekova, M.K. Nurpeisov

M.Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

Features of formation of primary school teacher's pedagogical skills

Abstract. The article describes features of the formation of pedagogical skills of primary school teachers. Pedagogical mastery is the perfect skill of pedagogical technologies by primary school teachers, the ability to use them effectively in practice. Pedagogical mastery contributes to success in pedagogical activity, gives

new qualitative content, and forms the teacher's professional position. The article also presents the professional characteristics of a master-teacher. The article widely reveals features of pedagogical mastery, such concepts as skills, ethics, innovation, pedagogical technique, pedagogical risk, and a pedagogical reputation. The forms of pedagogical activity such as efficiency, skills, creativity, and innovation also contributed to the formation of primary school teachers' pedagogical skills. The article considers components of the professional growth of primary school teachers.

Keywords: skills, efficiency, talent, professional growth, innovation, creativity, pedagogical reputation.

References

1. Buzaubakova K.Zh. Mugalimnin innovacijalyk is-areketke dajarlygyn kalyptastyrudyn teorijasy men praktikasy [Created theories and practice of the teacher's readiness for innovative activities], (Zhazushy, Almaty, 2009, 456 p.), [in Kazakh].
2. Rassel Grigg. Bastauysh mektep mugalimi. Ekinshi basylym [Elementary school teacher. Second edition], (2020, Astana, 600 p.), [in Kazakh].
3. Buzaubakova K.Zh. Pedagogika. Okulyk [Pedagogy. Textbook], (IP «Beisenbekova A.Zh.», Taraz, 2019, 329 p.), [in Kazakh].
4. Taubaeva Sh.T. Issledovatel'skaja kul'tura uchitelja: ot teorii k praktike. Monografija [Teacher research culture: from theory to practice. Monograph], (Gylym, Almaty, 2001, 350 p.), [in Russian].
5. Taubaeva Sh.T., Imanbava S.T., Berikhanova A.E. Pedagogika. Okulyk [Pedagogy. Textbook], (ONON, Almaty, 2017, 340 p.), [in Kazakh].

Автор туралы мәлімет:

Қумисбекова Ж.Н. – корреспондентия үшін автор, аға оқытушы, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан.

Нурпеисов М.К. – М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз, Қазақстан.

Kumisbekova J.N. – **Corresponding author**, Senior Lecturer, M.Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan.

Nurpeisov M.K. – M.Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan.